

Aslıcan Kalfa-Topateş, *Dilenciler: Türkiye’de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü*, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2015, 319 s.

Değerlendiren: Alev Erkilet

Dilenciler: Türkiye’de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü, sosyal politika ve çalışma sosyolojisiyle ilgilenen yazarının doktora tezinden kitaplaştırılmış ve 2018 yılında Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından mansiyon ödülüne layık görülmüş özgün bir çalışmadır. Hâlen Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nde görev yapan yazarın Hakan Topateş’le birlikte kaleme aldığı *Sosyal Politika: Sosyolojik Yaklaşımlar* isimli bir kitabı daha bulunmaktadır.

Kitap, *Giriş ve Sonuç* dışında *Tarihsel ve Toplumsal Sistemler Bağlamında Yoksulluk ve Dilencilik*, *Küreselleşme ve Yeni Yoksulluk Ekseninde Dilenme Kültürü*, *Osmanlı İmparatorluğu ve Günümüz Türkiye’sinde Yoksulluk ve Dilencilik* ve *Alan Araştırması* bölümlerinden oluşmaktadır. Yazar böyle bir araştırmaya girişmesinin nedenlerini, dilencileri bir yoksul grubu olarak ele alan çalışmaların azlığı (s. 16); dilencilerin normal dışı değer ve yaşam tarzlarını temsil ettikleri gerekçesiyle yok sayılmaları hatta onlarla görüşmekten bile kaçınılması (s. 17) şeklinde ifade etmektedir. Dileniliğin bir meslek olduğu ve her çağda var olmaya devam edeceği yargısını, olgunun sınıfsal köklerini hesaba katmadığı için eleştiren yazar, dilencileri “zararlı ve tehlikeli”, dilenmeyi “ahlak dışı ve tembelce bir davranış” ve bir “davranış bozukluğu” olarak gören akademik yaklaşımlarla arasına mesafe koymaktadır (ss. 18-19). Bu bağlamda dilencilerin medyada, sayısallaştırılarak nesneleştirilmekte, edilgenleştirilmekte ve ırkçılık temelinde ötekileştirilmekte oluşuna da dikkat çekmektedir (ss. 107-108). Yazara göre yoksulluğun bulunduğu her toplumda görülen dilencilik, “neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı yoksulluk süreçlerinin bir sonucu

@ Doç. Dr., İstinye Üniversitesi. aleverkilete@gmail.com

olarak sınıf-altı olarak değerlendirilebilecek marjinal, toplum-dışı kesimlerde yoğunlaşmıştır” (s. 15). Yoksulluktan kaynaklansa da zamanla bir kültüre dönüştüğü görülmektedir (s. 20). Dilencilik kültürüne dönüşmesinden kastedilen, dilencilerin geçinmek için dilenmeyi sürdürdükleri bir hayat tarzını benimsemeleridir (s. 50). Dilencilik kültürüne dönüşmesinde yoksulluk, işsizlik, fırsat eşitsizliği, sigortasız, güvensiz ve eğreti istihdam biçimleri, göç, uyuşturucu ticareti, fuhuş, mafya çeteleri, parçalanmış aileler, barınma ve sağlık imkânsızlığı gibi faktörler rol oynamaktadır. Bu kültür, toplumsal cinsiyet rolleri ve din gibi sosyo-kültürel faktörlerle de ilişkilidir. Yazar, dilencilik insanlık onuruna yaraşmayan bir etkinlik olmakla birlikte sınıf-altı kesimler için asgari yaşam koşullarını sağlamaya olanak tanıdığını ve hümanist sosyal politikalarla, eğitim ve istihdam imkânlarıyla desteklediği takdirde dilencilerin bu kısır döngüden çıkabileceğini belirtmektedir. Kitap, bu ana tezlerin literatür ve bulgular çerçevesinde tartışılmasına dayanmaktadır.

Kitapta yoksulluk ve dilencilik literatürü gözden geçirilmektedir. Belli başlı yoksulluk kategorileri (kırsal/kentsel yoksulluk, mutlak/görel yoksulluk, gelir yoksulluğu/insani yoksulluk, sürekli/kısa dönem yoksulluk vb.) ayrıştırılmakta, dilencilik dinsel ve kültürel biçimleri vurgulanarak dilencilikle şiddetli ihtiyaç arasında bir ilişki olup olmadığının analizi için gerekli kavramsal altyapı ortaya konulmaktadır. Aktif-pasif-agresif dilencilik, profesyonel-sıradan dilenci, hastalık vb. nedenlerle dilenen iyi giyimli ve kibar soylu dilenci, aile hayatı olan sokaktaki dilenci-aile bağlarını yitirmiş sokakların dilencisi, satış yaparak dilenenler gibi dilencilik türlerine değinilmektedir (ss. 55-56). Çalışma ile dilenme arasındaki farklara da atıf yapılmaktadır. Geçmişten bugüne yoksulluğun nasıl anlaşıldığı üzerinde duran Kalfa-Topateş, Orta Çağ Avrupa’sında dini gerekçelerle yoksulluğu seçenlerden, yoksulların yardım nesnelere olarak görülüp işlevselleştirilmesinden, toplumsal değişim ve çözülme dönemlerinde dilencilik arttığından, dilenci çetelerinden, dilenci loncalarından ve buna benzer pek çok tarihsel ayrıntıdan bahsetmektedir (ss. 29-31). Yazara göre, 1929-1970’ler arasında uygulanan refah devleti politikaları “onurlu bir şekilde hayatta kalmayı sağlamanın devletin bir sorumluluğu olduğu” fikrine yaslanırken, 70 sonrasında yeni bir laissezfairecilik yaratan ekonomik durgunluk sonucu, refah devleti anlayışının yerini çalışma refahı almıştır (ss. 44-45). Bunun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yansımaları, 1980-1990’larda IMF politikalarının, yapısal uyum programlarının ve Dünya Bankası’nın belirleyiciliği olmuştur (s. 63). Bu süreçler, yeni yoksulluk, sınıf-altı ve sosyal dışlanmayı beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda dilencilik, sınıf-altı ve sosyal dışlanmanın yoksullukla kesişen yoksulluk boyutlarıyla çözümlenmelidir (s. 47).

Osmanlı'da sanayileşme ve kapitalistleşmeye imkân veren bir toprak sisteminin ve ekonomik yapının gelişmemiş, küçük üreticiliğin egemen, toprağın devlet mülkiyetinde oluşu ve merkezi devletin tarımsal ürüne doğrudan el koyması, kitlesel işçi sınıfının ve kitlesel yoksulluğun oluşmasını engellemiştir (ss. 69-70). Yoksulluk, 19. yüzyılda göçlerle şiddetlenmiştir. Savaşların bu durumu ağırlaştırması nedeniyle yoksullara kurumsal yardımlar artmıştır. Yazara göre, çalışabilecek durumda olduğu hâlde dilenenler, serseriler, fahişeler meşruiyet sınırlarının dışında tutulmaktadır. Burada önemli olan nokta, Osmanlı Devleti'nin dilencileri, yazarın öne sürdüğü gibi sosyal yardımın "dışında bırakmak" yerine yine kendisinin çok zengin örneklerle anlattığı gibi loncalar içinde bir esnaf grubu olarak tanımlamak suretiyle sisteme dâhil etmiş olmasıdır. Cumhuriyet döneminde de sanayileşme alanındaki yetersizliklerin devam etmesi, zaman içinde millî burjuvazi oluşturma çabalarına, devlet kapitalizmi denemelerine, korumacı-devletçi iktisat politikalarına, karma ekonomi politikalarına yol vermiştir. 1946 sonrasında dışa bağımlılık, göçlerle beraber kentsel yoksulluğun kitleselleşmesi, topraksız köylüler/düşük ücretli işçilerden oluşan bir kültürün biçimlenmesine yol açmıştır (s. 86). ANAP döneminde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'nun kurulmasını ve yeşil kart gibi uygulamaları, devletin kitlesel yoksulluğun varlığını kabul etmesi olarak yorumlayan (s. 89) yazara göre fon, yoksulluğun giderilmesinden ziyade yönetilmesine dönük bir girişimdir. Refah Parti'siyle birlikte ihsan ve himmete dayalı "muhafazakâr hayırseverlik modeli" ağırlık kazanmaya başlamış (s. 92), AKP döneminde de paternalist İslami tavırla yoksulluğu yönetme eğilimi devam etmiştir (s. 94). Geçmişte telafi edici mekanizmalarla yoksullukla baş edilebilirken bugün ailenin ve kökene dayalı dayanışma ağlarının çözülmesiyle yoksulluk yapısal hâle gelmektedir. Yazar, yoksullukla mücadelenin bir yolu olarak nitelediği dilencilik olgusunu sahada incelemek üzere bir araştırma gerçekleştirmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Kalfa-Topateş, 15 kadın, 3 erkek, 8 çocuk (2 erkek/6 kız) dilenciyle ve 10 mahal-le muhtarı, 1 zabıta, 3 sosyal hizmet uzmanı, 1 sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı yetkilisi ve 2 emniyet yetkilisi olmak üzere toplam 46 kişiyle derinlemesine mülakat gerçekleştirmiştir (ss. 113-114). Dilencilerle ilgili kurumsal bir görevi bulunmayan 10 muhtarla görüşülmesine karşılık, onlarla sürekli bir arada bulunan zabıtalardan bu araştırmada bir kişi ile temsil edilmesi, görüşülen dilencilerin birçoğunun birbirleriyle akraba olması, sadece 3 erkek dilenciyle görüşülmüş olması ve dilencilüğün hemen tamamen kadın dilenciler üzerinden analiz edilmesi, örneklem

ve çözümlenmeler açısından sorun oluşturmaktadır. Buna karşın kadın dilencilerle ilgili temel bulgular ve sosyal politika önerileri, alana yeni bir bakış açısıyla yaklaşmayı sağlayacak mahiyettedir. Yazarın örneklemede evsiz olarak kodladığı erkek dilencinin ucuz bir otelde kalıyor oluşu nedeniyle evsiz sayılamayacağı anlaşılmaktadır (s. 127). Zaten yazar da Batı'dan farklı olarak Türkiye'de dilencilerin ev/aile hayatına sahip olduğunu belirtmektedir.

Kalfa-Topateş, A. Sen'in "yapabilirlikten yoksunluk" kavramını kullanarak dilencileri analiz ettiğinde özellikle kadınlarda yoksulluk, göç, ebeveynin erken ölümü ya da boşanması, ailenin destek sağlamaması, kentsel yaşama entegre olamamak, vasıfsızlık, eğitimsizlik, erken evlenme, gelin emeğinin sömürülmesi, doğum kontrol yöntemleri konusunda bilinçsizlik ve ön yargılar, çocuk bakımı imkânlarından yoksunluk, çöküntü alanlarındaki geleneksel ilişkiler, olumsuz benlik algısı, umutsuzluk gibi etmenlerin yapabilirlikten yoksunluğa neden olduğu sonucuna varmaktadır (ss. 158-165). Komşular ise doğrudan (gıda vb.) destek sağlama yanında çocuklarına bakma ve yardımlar ve gelir getirici faaliyetler konusunda enformasyon sağlama gibi yollarla dilencilerle önemli bir dayanışma sergilemektedirler (ss. 174-175). Dilenci ailelerinde mutlaka hasta bir kişi vardır ve çocuklarda beslenme yetersizliğinden kaynaklanan zihinsel ve gelişimsel gerilik gözlenmektedir (ss. 167-168). Benzeri verilere dilenciler değil ama yoksullar bağlamında biz de Tarihi Yarımada'da rastlamıştık (Erkilet 2017, s. 46). Araştırmada görüşülen 26 dilenciden 20'si Ankara Altındağ'da, Çinçin mahallesi, Hacı Bayram gibi mahallelerde 200-300 TL kirayla yaşamaktadır. Temel hizmetlere erişimde sınırlılık söz konusudur, elektriği komşudan, suyu camiden almak gibi stratejilerle yaşam mücadelesi verilmektedir. Örneklemede; çekirdek, babanın yer almadığı parçalanmış, boşanmış ve aileyi geçindiren kişinin öldüğü aileler ile boşanmadan ayrı yaşayan çiftler (eğreti aileler) mevcuttur. Önemli bir bulgu, boşanmanın kadınları aileye tek başına bakabilecek, aktif ve girişimci insanlar hâline getirdiği bulgusudur (ss. 130-131). Boşanma olumlu bir edim olarak alınmıştır zira çevre ilçelerden göçle gelip Ankara pavyonlarında fedai olarak çalışan, zamanla buralarda sevgili edinen ama eşinden de boşanmayarak onu yalnız bir hayatı taşımaya mahkûm eden erkekler (ss. 133-134) hakkında pek çok veri elde edilmiştir. Boşanma, bu tür hayatlardan kurtulmalarına imkân vererek kadınları kendi ayakları üzerinde durmaya muktedir kılmaktadır. Kadınlar okuryazar bile olmadıklarından ve genel vasıfsızlıkları nedeniyle üretim ilişkilerine eklenememekte, dilenmeye başlamaktadırlar (ss. 135-136). Ancak dilenme terimi kullanılmamakta, istemeye çıkmak, selpağa çıkmak, dikilmek, oturmak gibi fiiller yeğlenmektedir (s. 145). Satıcı imgesi (selpak, yara bandı, kalem vs. satarak) kullanılarak aylak olarak damgalanma riskini bertaraf etme çabası gözlen-

miştir (s. 194). Hatta selpak satmayı dilencilikten “ticari statüye geçmek” şeklinde değerlendiren muhtarlar olmuştur. Dilencilik, esnek rutine sahip bir iştir ve kadınlar açısından bu önemlidir (s. 201). Çocukların okulu gibi farklı şeylere göre saatler ayarlanmaktadır ya da anne, dilencilik faaliyeti yürütürken çocuğun dayanma durumunu göz önüne almaktadır (ss. 210-215).

Önemli bir diğer bulgu da dilenci kadınların tüm vasıfsızlık ve eğitimsizliklerine rağmen kurumlarla ilişkiye geçme kapasitelerinin yüksek oluşudur. Yazara göre, dilencilerin zihinlerinde iş; maaş ve sigortayla özdeşleştirilmiştir (s. 139). Dilenci kadınlar, belediyelerin ve sosyal yardımlaşma vakıflarının sağladığı aynı ve nakdî yardımlardan faydalanmaktadırlar (s. 151). Belediye, kaymakamlık ve yardımlaşma vakıflarının önemi bu bağlamda öne çıkmaktadır. Mülakatlarda 60.000 civarında kişinin kurumlardan yardım aldığı, bunların %15-20’sinin dilendiği bilgisi verilmiştir (s. 153). Yararlanıcıların aldığı yardıma “maaş” dediği, yardımın bir geçinme biçimi olarak benimsendiği tespit edilmiştir (s. 154). Yardım alanların çocuklarını, okula gönderme ve dilenmeden uzaklaşma/uzaklaştırma mecburiyeti olsa da dilenmeye devam edenler olduğu bildirilmiştir (s. 158). Dilencilik için zanaat sözcüğü de kullanılmaktadır ancak örneklemdaki dilencilerin yaptıkları işten utanç duydukları “ya bir tanıdık görürse” ifadesinde somutlaşan bu utancın pek çok dilenci tarafından ifade edildiği tespit edilmiştir (s. 254).

Bir başka ilginç bulgu, dilencilüğün örneğin; fahişeliğe tercih edilmesi gereken “namusla yapılan bir faaliyet” olarak zikredilmiş olmasıdır (s. 205). Dilencilerin sattıkları ürün için fiyat belirlememesinin kâr amacı gütmemeleri şeklinde yorumlanması (s. 210) doğru değildir zira dilenci, fiyat belirlemeyerek aslında kârını maksimize etmiş olmaktadır. Yazara göre dilencilerin geliri istikrarsızdır ve düşük seyreden (günlük 10-15 TL, maksimum 50 TL, aylık olarak da 680-722 TL arası) bir gelir elde edildiği söylenmiştir. Yalnızca dilencilerin cevaplarına bağlı kalınmış ve test edilmemiş olan bu rakamlar, mutlak yoksulluk sınırının çok az üzerindedir (s. 228). Yardımlar ile gıda ve kömür yardımı eklendiğinde asgari ücrete yakın veya onu biraz geçen bir gelir düzeyine erişilebildiği (s. 229) belirtilmektedir. Mikro krediler, SHÇEK, Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Sosyal Hizmet Merkezleri gibi kamusal kuruluşların konu ile ilgili görev alanları ve katkılarına değinilen kitapta, dilencilerin 500-600 TL sosyal ve ekonomik destek sağlandığı takdirde dilencilüğü bırakacaklarını beyan ettiği vurgulanmaktadır. Görüşmecilerde kız çocuklarının kurtarılması fikri öne çıkmakta, genel olarak çocukların okutulması arzulanmaktadır. Yazara göre suçlamak yerine desteklemek, kadınların güçlendirilmesi, eğitim imkânlarının geliştirilmesi, okuma yazma öğretilmesi, çocuk bakım hizmetlerinin

geliştirilmesi, STK desteği, dilenciye para verilmemesi, yardımların belirli sürelerle sınırlandırılarak yardım bağımlılığının oluşmasının önlenmesi gibi politika ve uygulamalar, dilencilikten uzaklaşmayı mümkün kılabilir.

Tartışma ve Öneriler

- Çalışmada yoksulluk literatürünün güçlü fakat sınıf-altı ile ilgili literatürün zayıf olması, metnin kurulumunu etkileyen temel bir sorun olarak görünmektedir. Yazar, Türkiye’de siyahlar gibi ırksal ya da etnik manada oluşmuş bir sınıf-altı olmadığının iddia edilmesine karşın “sınıf-altının Romanların ve Kürtlerin etrafında biçimlenen etnik bir boyut taşıdığını” inkâr edilemeyeceği sonucuna varmıştır (s. 257). Kürtlerin etrafında biçimlenen ve etnik boyut taşıyan bir sınıf-altı olma hâline dair iddialar, örneğin; bizim İstanbul Tarihi Yarımada’da yapmış olduğumuz araştırmanın bulgularıyla uyuşmamaktadır. Bu bölgelerde yoksulluğun bulunduğu doğru olmakla birlikte hatırı sayılır bir dinamizm, çalışan nüfus ve enformel sektörde de olsa ciddi bir çalışma potansiyeli, iç-grup dayanışması, yoksulluk nedenlerine ilişkin sorgulamalar mevcuttur (krş. Erkilet, 2017, ss. 33-86). Romanlar ile ilgili olarak da aynı çalışmada grup içi dayanışmanın sınıf-altına karşı önemli bir tampon oluşturduğu gözlenmiştir. Modernleşme ve kentsel dönüşüm, Romanları bu grup desteğinden yoksun bırakarak, sınıf-altı hâline gelme risklerini artırmaktadır. Sulukule örneği bu bağlamda zikredilebilir.
- Kalfa-Topateş’e göre, ilahi dinlerde yoksullara yardım etmenin erdemi öne çıkarmakta ve yoksulluğun sosyo-kültürel, ekonomik nedenleri yerine bunun insan doğasının bir parçası olduğu vurgulanmaktadır (s. 52). İslam’da da hak eden ve etmeyen yoksul ayrımı bulunmaktadır. Dilenciye para verenin bunu bir iktidar biçiminde elinde tuttuğundan bahisle onun sadakanın öznesi, alanın da sadakanın nesnesi olduğu belirtilmektedir. Oysa İslam toplumlarında modernleşme öncesinde sadaka ve zekât veren ve alan kişiler birbirlerini görmezler, sadaka taşı, esnaf sandıkları vb. aracılığıyla paranın aktarımı hep alanla verenin birbirinden habersiz kalacağı şekilde tanzim edilmiştir. Zekât zaten kurumsal olarak devletçe dağıtılır. Bu nedenle genelde İslam’da sadaka ile ilgili yapılan yorumlar sadece alenen ve ısrarla isteyen dilencinin durumu için o da kısmen kabul edilebilir durumdadır. Benzeri bir değerlendirme gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de dilencilerin damgalanmakta olduklarına dair önerme için yapılabilir. İTO için yapmış olduğumuz *İstanbul Halkının Dilencilik Olgusuna*

Bakış Açısı araştırmasında toplum modernleştiçe dilencileri damgalama eğiliminin arttığı tespit edilmiştir. Özellikle geleneksel esnaf, kapiya geleni geri çevirmeme ilkesi uyarınca az ya da çok dilenciye yardım yapmakta, bu verme davranışını da gelenin Hızır olabileceği ihtimaliyle açıklamaktadır (Erkilet & Coşkun 2010a; Erkilet & Coşkun, 2010b). İslam geleneğine içkin olan bu inançlar, sadakayı verenin dilenciyi aşağılamasına izin vermemektedir.

- Kitapta, ANAP, RP, AKP dönemlerinde dilencililiği de besleyen bir dinî yardım eğiliminin arttığı iddia edilmektedir. Söz konusu dönemlerde dilencililiğin rakamsal olarak arttığına dair somut bir veri sunulmamıştır. Dahası bu süreç, dilencililiği değil olsa olsa yardım bağımlılığını teşvik etmiş olabilir ki gelinen noktada bu bağımlılığın nasıl ortadan kaldırılabilceği de ciddi şekilde tartışılmaktadır. Kaldı ki bu yardımların dilencililiğin önlenmesinde etkili olduğu, yazarın araştırmasının temel bulguları arasındadır. Yoksulların kurumlarla devlet-baba anlayışı çerçevesinde ilişki kurması (s. 99), örgütlü siyasal hareketler içinde örgütlenmek yerine sessizce koşullarını düzeltmeye çalışması (s. 99), güçlendirim (empoverment) yerine bağış/ihsan (charity) denkleminde oturtulmaktadır. Dinlerin ve İslam'ın bir kadercilik ögesi olarak ve verenin üstünlüğüne dayanak oluşturacak şekilde dilencililiği desteklediğinden hareket eden bu açıklama biçiminin, zekât, sadaka, sıla-i rahim ve servetin çeşitli yollarla aktarılması uygulamalarının İslam dünyasında kişisel ihsandan tamamen farklı kurumsal bir çerçeveye oturtulduğu ve sosyal adaletin tesisinde önemli bir rol oynamış olduğu gerçeğiyle birlikte değerlendirilmesinde yarar olacaktır. Herkesi insanlık onuruna yaraşır bir hayat tarzı içinde tutmanın tavsiye edildiği Osmanlı döneminde, dilencilerin/dilencililiğin bir esnaf kategorisi olarak lonca sistemi içinde tanzimi, kiraladıkları yerde dilenmeleri bile sınıf-altında olduğu gibi toplum dışı ve marjinal bırakılmadıklarının bir göstergesidir. Meseleye bu açıdan yaklaşmak, olgunun Türkiye'ye ve Müslüman toplumlara özgü boyutlarının analizine yeni katkılar sağlayabilir.
- Kitapta dilenmenin, yoksulluğa karşı bir direnme stratejisi olarak değerlendirilmesi (s. 190) önemli ama dilencililiğin tek boyutlu bir yorumuna dayandığı için yetersizdir. Bu, dilencililiğin kazanç, kültür ve çete boyutunu dışlayan bir yaklaşımdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kadın, çocuk ve yaşlı dilencililiğinin arka planında yazarın da dediği gibi onları dilendiren bir erkeğin bulunması, meselenin toplumsal cinsiyetle ilişkisini gösterirken (s. 51); araştırmaya katılanların mahallede çocukların kaçırıldığından bahsetmesi alanda dilenci mafyalarının bulunduğunu düşündürmektedir. Dilenciler aleyhinde tutum ve algı

örneği olarak zengin dilenci mitine (s. 61) atf yapan yazar, örneğin; Adana Turgutlu'dan gelerek Türkiye'nin her yerinde dilencilik faaliyeti sürdüren ekipleri kendisi de zikrettiği hâlde (s. 107) analizlerinde göz ardı etmektedir. Oysa zabıta alanda "sahte dilenciler" bulunduğu değerlendirmesini yapmış (s. 239), katılımcılar "dilendiren ailelerden" (s. 258) ve alanda uyuşturucu satıcılığı gibi kriminal faaliyetler bulunduğundan bahsetmişlerdir. Bunlar, kuşkusuz dilencilerin ötekileştirilmesi manasında değil konunun insan onuruna yaraşır bir çözüme kavuşturulabilmesi için dikkate alınması gereken hususlardır.

- Dilenci kadınlar, çocuklarının, pavyonda çalışan kadınların geldiği mahalle berberinde işe girmek istememesinden bahsederken "affedersiniz gazino hanımları" (s. 184) ifadesini kullanıyorlar. Pavyonda çalışmak, dilenci kadınların beğenmediği, aşağıladığı bir iş olarak karşımıza çıkıyor. Bazı dilenciler de tiner-cileri ve balicileri tehlikeli, kriminal kategoriye yerleştiriyorlar (s. 249). Bu olguyu ötekileştirilenlerin ötekileştirmesi diye adlandırmak mümkündür. Kitap bu olguların analizine pek girmese de kendisi damgalanan bir grup oluşturan dilencilerin, başkalarını damgalamakta ve ötekileştirmekte oluşu da önemli bir analiz boyutu olarak incelenmeye değer görünüyor.

Kaynakça

- Erkilet, A. (İ. Coşkun ile birlikte). (2010a). *İstanbul halkının dilencilik olgusuna bakış açısı*. İstanbul: İTO Yayınları Sosyal Araştırmalar Dizisi.
- Erkilet, A. (İ. Coşkun ile birlikte). (2010b). Kapıya geleni geri çevirmeme: İstanbul esnafının dilencilik olgusuna bakış açısı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 20, 1-23.
- Erkilet, A. (2016). En alttakiler, ötekiler, kenardakiler: Türkiye'de sınıf-altı. İçinde L. Sunar (Der.), *Türkiye'de toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik* (ss. 221-43). İstanbul: Matbu Kitap.
- Erkilet, A. (2017). *Kenti dinlemek: Kültürel miras, kentsel ayrışma ve yoksulluğa dair yazılar*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.